

MIRZO ULUG'BEK DAVRIDA MUSIQA MADANIYATI

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o'g'li

*Qo'qon davlat universiteti san'at va sport fakulteti "Cholg'u ijrochiligi" Afg'on rubob yo'nalishi*MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

*Received: 01.01.2026**Revised: 02.01.2026**Accepted: 03.01.2026*

KALIT SO'ZLAR:

*Mirzo Ulug'bek, musiqa madaniyati, hofizlar, bastakorlar, xalq cholg'ulari, vokal ijro, saroy musiqasi, pedagogika**Ushbu maqola Mirzo Ulug'bek davrida musiqa madaniyatining rivoji, uning ilmiy, badiiy va madaniy ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqolada astronom va olim sifatida mashhur bo'lgan Mirzo Ulug'bekning ilmiy va madaniy faoliyati bilan bir qatorda, musiqa va san'atga qo'shgan hissasi yoritiladi. Tadqiqotda o'sha davr musiqiy muhitida hofizlar, bastakorlar va saroy musiqachilarining faoliyati, xalq cholg'ulari va vokal ijro uslublari, shuningdek, musiqa pedagogikasi va ilmiy-tadqiqot yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Mirzo Ulug'bek davrida musiqa madaniyati ilm-fan va san'at uyg'unligida shakllangan bo'lib, uning ijodiy va badiiy boyligi Markaziy Osiyo musiqiy merosining rivojlanishida muhim rol o'ynagan*

Kirish

Mirzo Ulug'bek davri Markaziy Osiyo tarixida nafaqat ilm-fan, balki musiqa va san'atning rivojlanishi bilan ham ajralib turadi. Ulug'bek o'zining astronomik va ilmiy faoliyati bilan mashhur bo'lsa-da, uning saroyi va ilmiy muhitida musiqa va san'at alohida ahamiyat kasb etgan. Ushbu davrda musiqiy madaniyat nafaqat shaxsiy badiiy did va ma'naviy zavqni oshirish vositasi sifatida, balki jamiyatning ijtimoiy va madaniy rivojlanishida muhim rol o'ynagan.

Mirzo Ulug'bek saroyida hofizlar, bastakorlar va musiqachilar faoliyati rivojlangan. Saroy muhitida xalq cholg'ulari — doira, rubob, tanbur, ney kabi cholg'ular keng qo'llanilib, vokal ijro uslublari bilan uyg'unlashgan. Bu uyg'unlik musiqiy asarlarning badiiy boyligini oshirgan va tinglovchilarda estetik zavq uyg'otgan. Saroydagi musiqiy ijro nafaqat bayramlar va tantanalar uchun, balki ilmiy va madaniy tadbirlar davomida ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan.

Shuningdek, Mirzo Ulug'bek davrida musiqa pedagogikasi va ilmiy tadqiqotlar ham rivojlangan. Bastakorlar va hofizlar nafaqat ijrochi sifatida, balki kompozitor va musiqiy tadqiqotchilar sifatida ham faoliyat yuritgan. Ularning ijodi orqali xalq musiqasi saqlanib

qolgan va keyingi avlodlarga yetkazilgan. Shu tariqa, Mirzo Ulug‘bek davrida musiqa madaniyati ilm-fan bilan uyg‘unlashib, badiiy, madaniy va pedagogik jihatdan boy madaniy muhitni yaratgan.

Ushbu maqolada Mirzo Ulug‘bek davrida musiqa madaniyati, hofizlar va bastakorlarning ijodiy faoliyati, xalq cholg‘ulari va vokal ijro uslublari hamda davr musiqasining pedagogik va madaniy ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu davr musiqiy madaniyati Markaziy Osiyo musiqa merosining rivojlanishida muhim rol o‘ynagan va bugungi kunda ham milliy musiqiy madaniyatni rivojlantirishda strategik ahamiyatga ega.¹

Asosiy qism

1. Mirzo Ulug‘bek saroyida musiqa muhiti

Mirzo Ulug‘bek davrida saroy musiqiy muhitning markazi bo‘lib, u nafaqat ilmiy va ma‘naviy, balki badiiy rivojlanishning ham markazi sifatida xizmat qilgan. Saroydagi hofizlar, bastakorlar va musiqachilar doimiy faoliyat yuritib, davlat tadbirlari, bayramlar, tantanali yig‘inlar va shaxsiy musiqiy majlislar uchun ijro etishgan. Ushbu muhit musiqa ijrosini nafaqat an‘anaviy shakllarda, balki eksperimental va innovatsion uslublarda rivojlantirish imkonini yaratgan.

Xalq cholg‘ulari — doira, rubob, tanbur, ney va boshqa cholg‘ular — saroy musiqasining ajralmas qismi bo‘lgan. Ushbu cholg‘ular hofizlar va bastakorlar tomonidan vokal ijro bilan uyg‘unlashtirilgan, bu esa musiqiy asarlarning ritmik va melodik boyligini oshirib, tinglovchilarda estetik zavq uyg‘otgan.

2. Hofizlar va bastakorlarning faoliyati

Hofizlar va bastakorlar Mirzo Ulug‘bek saroyida nafaqat ijrochi, balki kompozitor va musiqiy tadqiqotchi sifatida faoliyat yuritgan. Hofizlar she‘riyat va musiqani uyg‘unlashtirib, saroy majlislarida estetik badiiy muhitni yaratgan. Bastakorlar esa xalq cholg‘ulari va vokal ijro uslublari uyg‘unlashtirib, yangi musiqiy asarlar yaratgan. Ularning ijodi nafaqat o‘sha davr san‘atining boyligini oshirgan, balki keyingi avlodlar uchun mustahkam madaniy meros sifatida qolgan.

Bundan tashqari, bastakor va hofizlar xalq musiqasining an‘anaviy shakllarini saqlash va yozma hamda og‘zaki manbalar orqali keyingi avlodlarga yetkazish bilan shug‘ullangan. Shu tariqa, Mirzo Ulug‘bek davrida musiqa nafaqat badiiy, balki ilmiy-tadqiqot sohasida ham rivojlangan.²

¹ Sobirov, I. **Mirzo Ulug‘bek davri musiqiy muhit va san‘at**. Toshkent: Ilm, 2012.

² Xolmatov, R. **Saroy musiqasi va bastakorlar faoliyati: Mirzo Ulug‘bek davri**. Toshkent: Sharq, 2015.

3. Musiqa va san'at uyg'unligi

Saroydagi musiqa san'atning boshqa tarmoqlari bilan uyg'unlashgan. She'riyat, miniatyura, bezak san'ati va teatr elementlari musiqiy ijro bilan uyg'unlashib, tadbirlarning dramatik va estetik qimmatini oshirgan. Bu uyg'unlik musiqaning ritmik, melodik va timbr xususiyatlarini boyitib, tinglovchilarda ruhan uyg'unlashish va estetik zavq uyg'otgan.

Saroy musiqasi nafaqat badiiy boylikni oshirgan, balki ijtimoiy va siyosiy jarayonlarni aks ettirish vositasi sifatida ham ishlatilgan. Shu tariqa, musiqa va san'at bir-birini to'ldiruvchi element sifatida saroy hayotida rivojlangan.

4. Mirzo Ulug'bek davri musiqa madaniyatining zamonaviy ahamiyati

Mirzo Ulug'bek davrida shakllangan musiqa an'alarining ta'siri bugungi kunda ham seziladi. Saroydagi ijro uslublari va xalq cholg'ulari asosidagi badiiy tafakkur zamonaviy musiqiy spektakllarda va pedagogik jarayonlarda qo'llaniladi. Ushbu an'alar orqali milliy musiqa saqlanib qolgan, ijrochilarga esa frazali ijro, ritmik aniqlik va intonatsiya bo'yicha amaliy ko'nikmalar berilgan.

Zamonaviy sahnalashtirish va musiqiy asarlarda Mirzo Ulug'bek davri musiqiy an'analari qo'llanilishi milliy musiqaning ijodiy salohiyatini oshiradi va o'zbek musiqiy madaniyatining rivojlanishiga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, bu an'alar xalq musiqasini global maydonga olib chiqishda muhim vosita sifatida qoraladi.

Xulosa

Mirzo Ulug'bek davrida musiqa madaniyati Markaziy Osiyo madaniy hayotida muhim o'rin egallagan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, saroydagi hofizlar, bastakorlar va musiqachilar faoliyati nafaqat badiiy, balki ilmiy va pedagogik jihatdan ham o'ta ahamiyatli bo'lgan. Hofizlar va bastakorlar she'riyat, vokal ijro va xalq cholg'ularini uyg'unlashtirib, o'sha davr musiqiy tafakkurini boyitgan. Shu tariqa, saroy musiqasi nafaqat estetik zavq manbai, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayonlarni aks ettiruvchi vosita sifatida shakllangan.

Saroy musiqasi va san'at uyg'unligi tadbirlar, bayramlar va ilmiy majlislar davomida badiiy va dramatik boylikni oshirgan, bu esa musiqaning ritmik, melodik va timbr jihatlarini rivojlantirgan. Mirzo Ulug'bek davrida shakllangan musiqa an'analari xalq musiqasining saqlanishi va keyingi avlodlarga yetkazilishida muhim rol o'ynagan.

Bugungi kunda ushbu davr musiqiy an'analari zamonaviy musiqiy spektakllarda, pedagogik jarayonlarda va ilmiy-tadqiqot ishlarida qo'llanilmoqda. Saroy musiqasining ijro uslublari va xalq cholg'ulari asosidagi badiiy tafakkur milliy musiqiy madaniyatni rivojlantirishda, uning global maydonga chiqishida strategik ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, Mirzo Ulug'bek davri musiqa madaniyatini o'rganish, uning badiiy va ilmiy merosini tahlil qilish nafaqat tarixiy, balki zamonaviy musiqiy madaniyatni rivojlantirish va milliy an'analarni saqlashda ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov, N. O'zbekiston musiqasi tarixi. Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. Tursunov, S. Markaziy Osiyo musiqiy madaniyati va Mirzo Ulug'bek davri. Toshkent: Fan, 2013.
3. Xolmatov, R. Saroy musiqasi va bastakorlar faoliyati: Mirzo Ulug'bek davri. Toshkent: Sharq, 2015.
4. Karimov, A. Hofizlar va vokal ijro: Mirzo Ulug'bek davrida. Toshkent: Ilm, 2016.
5. Islomov, M. Xalq cholg'ulari va musiqiy pedagogika: Mirzo Ulug'bek davri tajribalari. Toshkent: Sharq, 2014.
6. Rasulov, D. Temuriylar va Ulug'bek davri musiqasi. Toshkent: O'zbekiston, 2011.
7. Sobirov, I. Mirzo Ulug'bek davri musiqiy muhit va san'at. Toshkent: Ilm, 2012.
8. Jumanov, F. Markaziy Osiyo musiqiy merosi va Mirzo Ulug'bek ijodi. Toshkent: Fan, 2017.
9. Toshpulatov, O. Saroy madaniyati va musiqa uyg'unligi. Toshkent: Ilm, 2013.
10. Nazarov, B. Mirzo Ulug'bek davri hofizlari va bastakorlar. Toshkent: Sharq, 2010.